

Szabó-Biró Brigitta

VAGY A VASAT ÜTNI KELL,
VAGY A FÚVÓT FÚJNI KELL!

Nagymamám emlékére

György bácsikámnak a háborúban ellőtték a kezét, s hogy valamivel kárpótolja magát, s mivel a család is sajnálta valamelyest, Péter bácsiékkal megcserélték a belsőt öreganyám javaslatára, mert ez jól a falu közepében volt, ide lehetett valamit nyitni, hát nyitott egy korcsomát. György bácsi ilyen kereskedelmi szellemű volt. Akkoriban a leánykáknak is örökké dolog volt hagyva, a szőnyegekét otthon fel kellett szedni, kirázni, a háznak tisztának kellett lennie, az udvart is meg kellett seperni, mire a felnőttek hazajöttek, hát itt is hátra volt hagyva, hogy a korcsomát ki kell seperni. „Vagy a vasat ütni kell, vagy a fúvót fújni kell!” Édesanyám mondta naponta nekünk, s éreztük, hogy ez alól senki sem kivétel. Gizi, az unokatestvérem hívott, hogy segítsek. Marival, a testvéremmel át is mentünk. Ilona, a Gizi testvére ekkor már iskolába járt, nem volt otthon. A korcsoma a pincében volt, nyirkos lépcső vezetett le, az asztalon sok pohár. Egy-egyben szódavíz, másokban bor, pálinka. A szódavizes poharakat Marinak adtuk, ő még nem tudott rendesen beszélni, mi pedig felhajtottuk a többi maradékot. Mire Ilona hazaért, egészen homályosan láttunk, a korcsoma nem lett kiséperve, Gizi megkapta a verést, mi pedig útra lettünk téve. Az Olt vizén keresztül vezetett az út haza, ekkor még csak a térdemig ért a víz, köves patak volt inkább, Mari átért a túlpartra, de én nem voltam képes, beleestem a vízbe. Nem volt mit tenni, hívni kellett édesanyámat. Azonnal kitisztult a látásom, amikor a fülemnél fogva cipelt haza, hátravert a kiskertbe, de előbb csóróra vetkőztetett, hogy így bűnhődjek. Meleg nem volt, már Márton napját is elhagytuk, ki fehér lovon érkezett, s Marit kérleltem, könyörögtem, hogy hozna hátra egy kis kenyeret meg az ingemet. Mint említettem, még alig tudott beszélni, de ekkor tisztán csengtek a szavai:

- Öljön meg a hideg! - azzal elszaladt.

Hogy én hogy kerültem onnan elő, nem tudom, nem mertem szembeszegülni édesanyámmal, de azt tudom, hogy nem először büntetett a hideggel.

Egyszer takaróból hazajövet lepihentünk, édesanyám arra kért, hogy imádkozzunk ketten, én ekkortájt tanultam meg beszélni, nem erőst akaródozt imádkozni, s mivel ellenálltam, kivitt a ház elé, otthagzott, bezárta az ajtót. Esteledett is, hűvösödött is.

- Elmondod-e az imádságot? - kérdezett meg az ablakból kétszer-háromszor is, de én csak a fejemet ráztam.

Elcsendesedett, későre járhatott, mert már nem láttam a tornácot, édesanyám elaludt bent. Keservesen sírhattam, mert végül is arra ébredt fel elmondása szerint, hogy zokogva kértem, mondhassam el a Miatyánkot. Ez volt az utolsó alkalom, hogy nemet mondtam neki. A kapcsolatunk aztán jóra fordult, na, nem édesanyámmal, hanem a jó Istennel.

A szomszédunkban lakott egy állomásfőnök a családjával. A főnök úrnak, mert így szólították, egyébként Pál Feri bácsi volt a neve, a felesége, Aranka néni nagyon szeretett engem. Sokszor kérte édesanyámat, hogy engedjen el vele kapálni, nem is igazán a dologért, hanem a társaságért hívott, de én azért egy kicsi kapával mindig segítettem neki. Amikor körülbelül tizenkét-tizenhárom éves lettem, nem tudtam semmit az ilyen női bajokról. Aranka néni főiskolát is végzett, művelt asszony volt, és kapalások alkalmával ő világosított fel, mire is számítsak a közeljövőben, hogy ne ijedjek meg tőle. Barátnőkül mikor összeültünk, nagy érdeklődéssel hallgatták a többiek, mit mondott nekem Aranka néni. Bizony nálunk jóval nagyobb leányok jártak úgy, hogy nem tudtak az ilyesmiről, elmentek szolgálni, s ott érte a dolog őket. Történt egy leánnyal, hogy úgy megijedt, levelet írt az anyjának, hogy őt Brassóból gyorsan hazavigyék, mert megszakadt, vérzik, s meg fog halni. De nem kell messze menni, mi magunk is voltunk ilyesféle dolog szemtanúi.

Mikor én ilyen leányocská voltam, vászonruhákba jártunk, nem volt könnyű azokat tisztítani. Az volt a szokás, hogy több család is összegyűlt, a szennyest pedig együtt mostuk ki. A férfiak mosóhelyet készítettek elő, deszkát raktak, négy lábat neki, a ruhákat azon mostuk és sulykoltuk, ez volt a szapuló. Azelőtt este beáztattuk a mosnivalót, kicsit átdörzsöltük. Volt egy nagy szapulókád, abba hamut öntöttek a

férfiak, utána leforrázták, az asszonyok a megdörzsölt ruhákat rára-
ták. Ahogy lefolyt, forrósitották egy nagy üstben azt a hamvas vizet,
s újra ráöntötték, egy egész nap csak ezt csináltuk, ez volt a program.
Egyszer megláttuk, hogy Balog Erzsébet néninek, a ruhákból ahogy ki
akart szedni, s lehajolt, hát véres volt a pendelye. Suttogtunk egymás
között, hogy mi baj lehet vele. Nem tudtuk az miféle. Egy másik
alkalommal pedig, ekkoriban lehetett még, elmentünk csemetét ültetni
gyermekekül, volt két nagyobb leány is velünk. Közülük valamelyik
nem tartott hozzá, hogy baja éri, s kénytelen volt elvenni a takaróruhát
a terítékről. A takaróruha az volt, amire az üstben főtt puliszkát
kiborítottuk. Szegénynek jobb híján azt kellett felhasználnia, s a
puliszkás takaróruhát, hogy eltüntesse, a bokorba bevetette. De bizony
a legények azt ott megkapták, jaj, aztán hogy csúfoltak, hogy
élcélődtek.

Hogy engem hogy ért ez a dolog, lelkemre mondom, nem emlékszem,
de arra igen, hogy édesanyám eldöntötte, eladósorba kerültem. A fa-
luban volt egy Bács Mihály, ahhoz férjhez akartak adni, de én nem
akartam tizenöt évesen férjhez menni, mind azon törtem a fejemet,
hogy tudnék ez alól kibújni. Végül is kikönyörögtem, hogy mehessek
el Gyulafehérvárra egy évet szolgálni. Az érsekségen olyan jó életünk
volt, minden ünnepet megültünk, ha kisebb, ajánlott ünnep volt, a
kápolnában, nagyobb ünnepek alkalmával a székesegyházban imádkoz-
tunk, misét hallgattunk. Nekem tetszett ez az életforma. Ott el is
döntöttem: férjhez nem megyek, nővér leszek.

Úgy kerültünk oda, hogy a pap bácsi egy mise alkalmával a szószékről
kiadta, Gyulafehérvárról levelet kapott, ezért kéri szépen, aki úgy érzi,
s vallásos lelkületű, menjen oda szolgálni. Kellene négy leány, ő pedig
adna igazolást is ennek a négy leánynak, hogy rendes, vallásos
családból származik, tehát aki úgy érzi, nála lehet jelentkezni. Addig
hírből se hallottam Gyulafehérvárról. Négyen nem, de hárman jelent-
keztünk: Gizi, az unokatestvérem, egy Kedves Erzszi nevezetű és én.

- Aztán nehogy szegyet hozzatok a fejemre! - kötötte a lelkünkre
a szigorú, de jámbor pap bácsi, Bors Balázs, akiről azt érdemes tudni,
hogy ha csak egy napra is, de egyike volt a Márton Áron által
megszervezett rendszer titkos ordináriusainak.

Na, Aranka néninek a férje állomásfőnökként leírt mindent egy lapra,
hol kell átszállni, mikor érkezik a vonat, le volt írva, hogy Teiușon

váltunk, s figyeljünk, mert ha azt írja: Alba Iulia, akkor le kell szállni. Igen, de mielőtt indultunk volna, senkinek annyi esze nem volt, hogy egy kicsi üvegben vizet tegyen, ételt vittünk, de vizet nem. Nem tudtuk, milyen hosszú is az út. Ahogy mentünk, jó messzire jártunk, de olyan szomjasok voltunk, epedtünk meg. Láttam az ablakból, hogy a közelgő állomáson valaki vizet húz fel. Gondoltam, akármi lesz, én leszállok, iszom. Mikor jóllaktam vízzel, hát füttyentett a vonat, szerencsémre a gőzösök nem vették fel olyan hamar a sungot, hát sikerült az utolsó vagonra felszöknöm, a többiek már egészen elkeseredtek, hogy pénzem s mindenem a vonaton, én pedig ott maradtam.

Mikor odaértünk, a nővérek civil ruhában vártak az állomáson, később is csak titokban, kérésünkre mutatták meg a szerzetesi ruhájukat, a habitust. Tizenöt és tizenhat évesek voltunk érkezéskor, a tisztelendő főnövér elámult rajtunk:

– Jézus, Mária! Hát én mit csináljak veletek? – talán azt gondolta, minthogy az időnk kicsi, hát a dolgunk is olyan, de aztán bizony meg volt elégedve velünk, már ami a munkát illeti.

Bár sokat nem fizettek, de dolog volt bőven. Minden reggel korán, hat órakor kellett fogni neki a teendőnek. Tizenhárom leány és tizenhárom nővér, ennyien dolgoztunk, a tizennegyedik a tisztelendő főnövér volt, Kalesztrida nővérnek szőlítetták. Minden két leányhoz be volt osztva egy közülük, ők is pont úgy dolgoztak, mint mi. Két hétig a vasalóban voltunk, két hétig a mosóban, két hétig a konyhán. A nővérek minden reggel a kápolnában imádkoztak, ezalatt mi hántottuk a pityókát, de akármit csináltunk, ha mostunk, ha vasaltunk, kellett mondani a rózsafüzért, kivéve spregetés közben.

Egyszer, amikor két hétre a konyhára voltunk beosztva, egyik nővér, Dorottya nővér, mesélt ezt-azt a gyermekkoráról, többek közt azt is, hogy leánykorában a színpadon is táncolt. Kértük, hogy mutassa meg, mit táncolt. Hát, Uram, teremtőm, leguggolt, s úgy hányta a lábait, mint az orosz vagy kozák táncosok, amilyeneket később a tévében láttam, közben pedig ezt énekelte: „Hopp, csillárom, csillárom, szarkatáncot eljárom!” Olyan jó kedvünk lett, hogy mikor este a hálónkba visszaértünk, mi is kezdtünk táncolni. Volt egy lövétei lány, Mihály Margit, ő elővett egy fésűt, s azon szájharmonikázott, mi hangosan énekeltünk, s próbáltuk utánozni Dorottya nővért. Mellettünk egy öreg

kanonok szobája volt. Egyszer csak kopogtatott valaki, hát az öreg lépett be, remegett a hangja:

- Leányok, mi van itt? Egyéb nincs, dobb, dobb, döm, döm. - Ugye, ahogy a szökös táncot jártuk, áthallatszott a kanonok szobájába, ezzel ő ment is a főnövérhez, aki jól leszidott, hogy az öreg papokat mi zavarjuk, s azután csak a konyhán szabadott táncolni, azt is csak titokban.

Már az év lejárában volt, amikor pityókahántás közben az egyik szentdemeteri leány megszakította az olvasó mondását, merthogy voltak Bordsról, Szentdemeterről, Alfaluból is leányok, s kezdett érdeklődni Erzsi felől. Ő ekkor nem vette ki a részét a munkából.

- Jaj, Erzsitől nincs mit várni, az anyja bitangként hozta a világra, s a mostohaapja is csak egy dobos - mondta Gizi, s kiegészítette mondanivalóját még jó néhány jelzővel. Ugye nekünk örökké azt mondogatták az idősebbek, hogy csak zenészhez és sofőrhöz ne menjünk férjhez.

- Hallgass, Gizi - szoltam közbe -, miért érdekelné ezeket az idegen leányokat, hogy mi otthon kik vagyunk?

Ő csak folytatta, rágalmazta, úgy ilyen-olyan, addig, hogy megelégeltem, lecsaptam a kését az asztalra, s nekiszöktem Gizinek. Ő se volt rest, eldobta a kését, kezdtünk verekedni. A többi leány úgy meglepődött, hogy mint a cövek, úgy állt mindenki, s a verekedésünket a nővérek közelgő lépteinek hangja szakította meg, épp végeztek az imádsággal, jöttek ki a kápolnából. Kalesztrida nővér lépett be, s kérte a szobánk kulcsát. Furcsa volt ez a viselkedésmód, azelőtt sose jártak be a szobánkba, ha nem voltunk ott. Aznap reggel fagyos volt a hangulat, mindenki ridegen bánt velünk. Hát kezdik mondani, hogy a leányok közül néhányat ki fognak csapni. Egy paksaméta levelet hozott ki a főnövér a szobánkból. Hogy s hogy nem, Erzsi összeismerkedett egy negyedéves diákkal a kántoriskolából, Egyed Jánossal. Erzsínél megtalálták a sok levelet, amit Jancsi írt neki. Egy kő alá rejtették, ott volt a kettejük postaládája. Jancsinál is megtalálták a leveleket, negyedéves diák volt, kicsengetés előtt állt. Mi észre nem vettünk semmit, ugye a szekrényeink egymás mellett voltak, de hát mi nem kutattunk más szekrényében. Jancsinak volt egy barátja, Gyindile József, azután se hallottam ezt a nevet soha, s ő gondolta, s kérte Jancsit, hogy egyikünk bár írna levelet neki is, s tennénk be a kő alá,

én vagy Gizi. Hát egyszer mondják, hogy mi is benne vagyunk a bajban. Attól kezdve minden szabad percemben a kápolnában imádkoztam, hogy valahogy derülne ki az igazság. Szerencsére Jancsinál az elolvastott levelek egyikében benne volt, hogy mi nem tudunk a kettejük kapcsolatáról, ez a mondat mentett meg bennünket. Erzsit elküldték, a fiút kicsapták. Másnap jött a fiú apja:

- Hol van az a betyár leány, aki miatt a fiamat kitették a kántoriskolából? - vont kérdőre minket dühösen, s mivel Erzsik már úton volt haza, azt hittük, abban a szent helyben megver valamelyikünket, aztán a tisztelendő főnővér kérlelte, hogy menjenek be inkább a társalgóba. Később tudtuk meg, hogy Kalesztrida nővér s az apa rokonságban álltak.

Ettől a perctől a nővérek minden lépésünket követték, nem szabadott két leánynak kettesben még a raktárba se menni, egyedül meg pláne. Pedig azelőtt akárhányszor levelet kaptunk otthonról, elbújtunk a mosdóban, s úgy olvastuk fel egymásnak. Innentől kezdve mindig hallgatózott egy nővér, mit beszélünk s kivel. Ezt a kellemetlenséget leszámítva egész életemben ide vágytam vissza.

Az egy év leteltével, a sok mesélnivaló mellett, félve ugyan, de táltam édesanyámnak, mit is szeretnék, milyen határozatot hoztam. Az országban már működött az ateista propaganda, jobban mondva, inkább a katolikusellenesség, s csak a gyulafehérvári papnevelő intézet volt engedélyezett, így édesanyám nem örült a döntésemnek.

- Ejsze apáca akarsz lenni? - kérdezte tőlem csúfondárosan, s míg beleélhettem volna magamat, új kérést szerzett nekem, Tamás Albertet. Soha többé nem engedett vissza Gyulafehérvárra.

„Vagy a vasat ütni kell, vagy a fűvót fűjni kell.” A kiválasztottnak is olyannak kellett lennie, akinek vagy mestersége, vagy sok birtoka volt. Albert mesteremberként hát elkezdett járni hozzánk. Éppen egy vándormozi volt a faluban, a szüleim oda készültek, de engem olyan sok házimunkával bíztak meg, hogy Albertnek legyen alkalma engem otthon találni, s elhívni a moziba. Szerencsére Vallér, egyik barátnőm hamarabb odaért, segített időben végezni. Mikor édesanyám hátrafordult, s meglátta, hogy Vallérral vagyok, nem Alberttel, vérben forogtak a szemei. Mi kacarásztunk, vihorásztunk, ám a jókedvünk csak a film végéig tartott. Isten tudja, milyen filmet vetítettek akkor. A kijáratnál egy kéz nyúlt utánam, font hajamat a karjára tekerte, s úgy vonszolt

hazáig, mint a kecskét, mikor a szarvától fogva levágni hurcolják. Otthon csak tetőzödtek a bajok. A fűtő mellett jó nagy csutak fák voltak, vastagok, azokkal a fejemet úgy megverte édesanyám, ökölnyi kukuj lett rajta, bizony Isten. Édesapám egyszer megpróbált beleavatkozni, „Tera, mit csinálsz, megölöd azt a gyermeket?“, de édesanyám úristenesen leteremtette őt is, hogy hallgasson, ha már a sarkára állni nem tud. El is határoztam, hogy megyek Bukarestbe szolgálni, valahogy lesz. Mikor Gyulafehérvárról indultunk haza, mindenki kapott ajándékot. Én egy szatyort. Ebbe kezdtem pakolászni. Édesanyám persze kihajigálta a ruháimat, a kast földhöz vágta, aztán napokig, sőt hetekig nem engedett a fiatalság közé. Mikor kissé megenyhült, esetleg elengedett guzsalyasba, mindig vinnem kellett haza két duvaszkit, hogy bizonyítsam, nem játszottam el az időt.

Hogy a kérémet elúztam a mozis jelenettel, s Albert egy éven belül megnősült, édesanyám nem hagyott nyugodni. Olyan keserves volt minden percem, még ebédnél is folyton folyvást az orromra kötötte, hogy én csak tömöm magam otthon ahelyett, hogy férjhez mennék, hogy a család oszoljon. Olyan szépen kértem, engedjen el akkor szolgálni, de nem, férjhez szabadott csak menni. Elgondoltam, bárcsak kerülne még egy kérő, most már mennék akárkihez, csak otthonról megszabaduljak. Édesanyám testvére, Máris néni és Blága Borbála, aki később anyósom lett, jóban voltak. Borbála néni nálunk járt egyszer, amikor én épp beteg voltam, valami nyavalyám volt, de édesanyám megijedt, hogy elhíreszteli, hogy beteges vagyok, emiatt nem kapok majd egy rendes férjet, mert akkor ugye nem szabadott betegnek se lenni. Hála Istennek, hogy a látogatónak nem ez akadt meg a szemében, hanem hogy milyen dolgos vagyok, így megtetszettem neki. Máris nénival meg is egyeztek, hogy nekik pontosan egy ilyen leány kell, mert sok volt a birtok. Én nemigen voltam megérve a férjhez menésre, de keservemben elígérkeztem, mégis mindig gondosan ügyeltem, hogy mire odaér az udvarló, legyen bezárva a kapu, ám édesanyám résen volt, nem találtam fogást rajta. Minden reggelim, ebédem, vacsorám sírással telt.

- Ne keseregj, elmegyünk a kávé asszonyhoz, s ha ő azt mondja, hogy a jövődöbelid rossz lesz hozzád, többé nem kényszerítelek, hogy menj - mondta édesanyám jó sokára az én legnagyobb meglepetésemre, hogy egyáltalán észrevette a bánatomat.

A javasasszony Gyergyóban élt, ott fogadott egy egyszobás tömbházlakásban. Amúgy is kellett menni Gyergyóba, megvenni a menyasszonyi ruhához szükséges kellékeket, mint például a fejkendő, ami a fejemre került a bekontyolás után, azt, amivel bekötötték a fejemet. Az asszony kávéfőzött, kitöltötte egy csiporba, azt nekem meg kellett innom, az aljában ami maradt, azt megcsongolygatta, felvette, s leborította a csészét. Abból olvasott nekem. Elmondta: ahova megyek, a ház előtt patak folyik, egy utcában fogok lakni, s akihez megyek, a férjemmel nem leszek rosszban, de a rokonságban lesznek olyanok, akik miatt sokat fogok szenvedni. Azt is elmondta, hogy szomszédságunkban van egy „A” nevezetű személy, aki nagyon haragszik rám amiatt, hogy ide férjhez megyek, s e harag miatt lett bibircsók nagyanyám szeme alatt. Később eszembe is jutott, hogy Albert édesanyjának a testvérét így hívták, Amáliának. Az biza jól haragudott reám.

No, jött a lakodalom. Jöttek a vendégek is: nagynénik, nagybácsik, távoli unokatestvérek, sose látott rokonok. A vőlegény is kezdett szememre való lenni, úgy táncolt, de úgy csapkodta a csizma szárait, egészen megtetszett. István bácsi, édesanyám testvére megtudta, hogy nem akarok férjhez menni, hívta az öccsüket, Mátyás bácsit, hogy szöktessenek el a lakodalomból, s vigyenek magukkal Brassóba. A szomszédból Gábor Jánosné is így járt, hogy ő se akart férjhez menni, a férje majdnem húsz évvel volt idősebb nála, s a lakodalomból koszorús fejjel, aki addig neki udvarolt, megszöktette. De biza fel a násznép szerszámokkal, kaszákkal, kapákkal keresték, hogy hol van, lett nagy harababura. Na így aztán az én szöktetőim is lemondtak a tervről, mikor látták, hogy nem is duzzogok annyira a főasztalnál.

Szent Tamás napján jöttek leánykérni, január 19-én férjhez voltam menve, a tizenhetet asszonyul töltöttem. Hát ilyen volt a férjhezmenetel. S hogy haragszom-e édesanyámra? Miért haragudnék? Édesanyám volt, Isten nyugtassa. Mindenre megtanított, ami az élethez kellett. Megtanultam takarékosnak, dolgoznak lenni, szenvedni, túrni, a vasat ütni, s a fűvót fűjni.